

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่
ออน จังหวัดเชียงใหม่” โดยจะศึกษาถึงสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจชุมชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการ
ท่องเที่ยวต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวคิด ทฤษฎี และ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้อธิบายองค์ประกอบ หรือปรัชญาของการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ

1. Ecologically Sensitive หมายถึง จิตสำนึกหรือความรับผิดชอบต่อที่มีต่อระบบนิเวศ
ผู้รับผิดชอบได้แก่ ผู้ประกอบการ หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับพื้นที่ นักท่องเที่ยว และผู้ที่
เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในส่วนต่าง ๆ

2. Low Impact หมายถึง เกิดผลกระทบน้อยหรือต่ำ ทั้งนี้รวมถึงไม่ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดใหญ่ ถาวร หรือมีปริมาณค่อนข้างมาก แต่จะเน้นสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก มีความสะดวกสบายพอสมควร สอดคล้อง ผสมผสานกลมกลืนไปกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3. Education หมายถึง จะต้องมีการบริการข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้เข้าใช้ประโยชน์

4. Local Benefit หมายถึง การกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น คือเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการให้บริการการท่องเที่ยวตั้งแต่ระบบที่พัก อาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จนกระทั่งการเป็นมัคคุเทศก์ในท้องถิ่น หรือผู้ให้บริการระหว่างที่นักท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ นอกจากนั้นคนท้องถิ่นจะต้องได้รับประโยชน์ ทั้งทางตรง และทางอ้อมจากการท่องเที่ยว ซึ่งมีวัตถุประสงค์สรุปได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 ประการ

1. เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยพัฒนาไปสู่ทิศทางแบบยั่งยืน

2. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างจิตสำนึก และความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการท่องเที่ยวอย่างได้ความรู้ และความรับผิดชอบ

3. เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ ส่วนความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายดังต่อไปนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

สถาบันการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยความร่วมมือของ CIDA และ AIDAB ได้จัดการประชุมนานาชาติ เรื่องแนวคิด การออกแบบและกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อวันที่ 6 – 8 กุมภาพันธ์ 2538 ที่กรุงเทพฯ โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย ยุโรป และประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นเอเชียแปซิฟิกเข้าร่วมสัมมนา รวมทั้งสิ้น 250 คน และที่ประชุมดังกล่าวได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือคำที่ใช้เรียกชื่อในความหมายเดียวกัน ได้อย่างชัดเจน และเป็นเอกภาพตลอดจนได้สรุป การออกแบบ และกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism Concept Design and strategy) ไว้ดังนี้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542)

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (Nature Based) ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านสภาพภูมิศาสตร์ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี โดยจะยึดหลักสำคัญที่ว่า เราจะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ให้ดีที่สุด

2. การท่องเที่ยวทุกประเภทจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประเทศทุกประเทศ ท้องถิ่นทุกท้องถิ่น จำเป็นต้องพยายามจัดการท่องเที่ยวของตน โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ตลอดจนวิถีชีวิตเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และประเทศซึ่งจัดไว้เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษากับนักท่องเที่ยว และประชากรในท้องถิ่น เป็นการศึกษาที่ต้องการจะหยั่งรากลึกลงในจิตสำนึกของแต่ละคนให้ตระหนักถึงความจำเป็น และความสำคัญอย่างยิ่งยวด ในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา

5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นตรงจุดที่ว่าในการจัดการท่องเที่ยว ประชาชนบนพื้นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และสามารถได้รับผลประโยชน์จากกำไรของการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นกุญแจสำคัญไปสู่การกระจายรายได้นั่นเอง

6. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมุมมองเชิงตลาด มีจุดเน้นที่ว่าผลิตภัณฑ์คือ ทัวร์ต่าง ๆ นั้นจะต้องเป็นทัวร์ที่มีลักษณะครบตามเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้วในข้อ 1-5 มิใช่การนำเอาชื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปติดบนผลิตภัณฑ์เดิมนั้น

7. ความพอใจของนักท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นักท่องเที่ยวที่พอใจจึงจะกลับมาท่องเที่ยวอีก กิจกรรมที่บริษัททัวร์เสนอต่อนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเป็นกิจกรรมที่ตรงหรือเกินความคาดหวังของนักท่องเที่ยว

ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านชีวภาพ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงชุมชนรุ่นหลัง

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด เพื่อส่งผลต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ใส่ใจวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคม และวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว

5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และมีผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่การกระจายรายได้

6. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องไม่เกินความสามารถรองรับพื้นที่ทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรอบ

7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจบริการท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 8 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีระบบจัดการที่ดีใน 4 ด้าน คือ
 - 1.1 ด้านการให้ข้อมูลล่วงหน้าเพื่อทำความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว
 - 1.2 ด้านการจัดรายการนำเที่ยวที่เน้นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.3 ด้านการจัดข้อกำหนดปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว
 - 1.4 ด้านการตลาดท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสามารถรองรับของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อการวางแผน และการจัดการ
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีโครงการร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อคืนกำไรกลับแหล่งท่องเที่ยว
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีระบบการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว
5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีระบบสร้างคุณภาพ โดยจัดอบรมความรู้ และทักษะแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง
6. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมีระบบการรักษาความปลอดภัย ทั้งนี้เนื่องจากมีความเสี่ยงสูง
7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมีระบบการให้บริการที่มีคุณภาพ โดยใช้ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในการลดมลพิษ และใช้อย่างคุ้มค่า
8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมีการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างงาน และกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น

Fennell (1999) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจในประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในขณะที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมักจะอยากท่องเที่ยวในแหล่งที่ความเจริญด้านวัตถุเข้ามาไม่มากนัก และเขาเหล่านั้นจะมีจิตใจที่ซาบซึ้ง ระมัดระวัง และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือที่จะร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะไม่ปฏิบัติตัวในลักษณะที่ใช้สัตว์ป่า และแหล่งธรรมชาติ เป็นเหมือนกับวัตถุอย่างหนึ่งในระบบบริโภคนิยม แต่

จะพยายามแบ่งปันกำลังกาย กำลังทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวตลอดจนด้านเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชน ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงรวมแนวคิด กลวิธีต่าง ๆ ที่กำหนดโดยประเทศของแหล่งท่องเที่ยวในระดับชาติ และระดับภูมิภาคที่มีจุดยืนอย่างมั่นคงในการที่จะสร้างความยั่งยืนให้แก่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยให้มีการจัดการด้านการตลาดอย่างเหมาะสม ออกกฎระเบียบ และใช้กระบวนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อที่จะสนับสนุนพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และพัฒนาชุมชนในขณะเดียวกันด้วย

Weaver (1998) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ค่อนข้างจะไม่ทำให้เกิดการรบกวน และไม่ทำให้เกิดสิ่งปนเปื้อนต่อพื้นที่แหล่งธรรมชาติ มีจุดประสงค์พิเศษเพื่อที่จะศึกษา และชื่นชมกับทัศนียภาพของธรรมชาติ พืช สัตว์ป่า ตลอดจนการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั้งในปัจจุบัน และอดีตของท้องถิ่นนั้น ในความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ที่ได้ประยุกต์นำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สุนทรียภาพ หรือปรัชญามาใช้ในการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มที่มีอาชีพเป็นนักวิทยาศาสตร์ ศิลปิน หรือนักปรัชญา หากแต่จุดสำคัญของการท่องเที่ยวลักษณะนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์แปลกใหม่ในธรรมชาติที่ไม่เหมือนกับสภาพทั่วไปที่พบในสิ่งแวดล้อมในเมือง

2.2.2 แนวคิดเรื่องบ้านพักแบบชุมชน

การท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทหนึ่ง โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดจากแนวคิดที่สำคัญ 2 แนวคิดผนวกกันนั้นคือ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และแนวคิดทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Conservation) เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดยรวมแล้วประกอบด้วย ธรรมชาติที่ให้ความพอใจแก่นักท่องเที่ยว กติกาและความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบหนึ่ง

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมากและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งในกลุ่มของนักท่องเที่ยวชาวไทย และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ รวมทั้งผู้ประกอบการในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542: 3-48 – 3-52) ได้เสนอว่าในส่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นในการจัดการด้านการท่องเที่ยวนั้นมี 2 ลักษณะ คือ

1. ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ ซึ่งมีอยู่ 2 ทาง คือ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น เกิดการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการให้บริการทางการท่องเที่ยว และครอบครัวในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม และประโยชน์ทางสังคม ได้แก่ เกิดสัญญาทางสังคมอันเนื่องมาจากการตกลงในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในสังคม การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งมีในทางบวกและทางลบ ผลกระทบในทางบวกก็คือ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ (ดังที่กล่าวไว้ในข้อ 1) ส่วนผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น ได้แก่ การขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารหากไม่มีการจัดการที่ดี ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน อาจถูกกลืนหรือเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน เป็นต้น ภราเดช พัทฒวิเชียร (2544: 27) ได้ให้แนวคิดว่าการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน โดยชุมชนต้องมั่นใจว่ามีจุดขายที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และความสวยงามของธรรมชาติ เป็นต้น และต้องมีภูมิคุ้มกันเข้มแข็งพอเพียงที่จะไม่ให้อาณาวัฒนธรรมต่างถิ่นมากลืนแนวคิด วิถีชีวิตที่สืบเนื่องกันมาและดำรงให้เปลี่ยนไป ประเด็นที่สำคัญที่ต้องคำนึงในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน คือ การกำหนดพื้นที่ใช้สอย เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวและกิจกรรมก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน พันธมิตรทางธุรกิจ ได้แก่ องค์กร บริษัท ห้างร้าน ฯลฯ ที่ดำเนินการอยู่แล้ว มีชื่อเสียง มีความสามารถด้านการบริหาร และยินดีที่จะช่วยเหลือสังคมหรือชุมชน และหลักการขาย ต้องหาจุดขาย วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน

และแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนนั้น จะต้องตระหนักในเรื่องหลัก ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชนต้องมีความพร้อม ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ มีการดำเนินงานกระจายแบบรากแขนงเป็นโครงข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เน้นจุดขายที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ชุมชนมีความเข้มแข็ง รู้เท่าทันการไหลบ่าของวัฒนธรรมและเทคโนโลยี รู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด และที่สำคัญการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมมิใช่รายได้หลักของชุมชน

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2542: 30-34) สำหรับการจัดการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนในประเทศไทยนั้นนับเป็นการจัดการเชิงธุรกิจ ในชุมชนที่ต่อเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวสวนเกษตร โดยเจ้าบ้านที่เข้าร่วมเป็นผู้ให้บริการ บ้านพักจะต้องเรียนรู้และเข้าใจวิธีการให้บริการ ทั้งการจัดที่พักที่มีคุณภาพ (สะอาด สะดวก และ

ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว) การติดต่อสื่อสาร พுகุศลสนทนาปราศรัยในภาษาที่เข้าใจกันได้ง่าย และการให้บริการที่เป็นมิตรไมตรี เป็นต้น

โบชา วงศ์คู่ย์ (2546: 24) การท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกิดจากการผสมผสานแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีการให้บริการที่พักและกิจกรรมต่าง ๆ โดยชุมชน นักท่องเที่ยวและชุมชนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นจุดขายในด้านวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมและความสวยงามของธรรมชาติ ซึ่งในการจัดการหรือการดำเนินการจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของชุมชนในด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ และที่สำคัญคือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เข้าไปจะต้องไม่ทำลายหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน โดยกำหนดพื้นที่ใช้สอยอย่างเป็นสัดส่วน และมีการดำเนินการที่เป็นเครือข่ายพันธมิตร

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

กระแสการเดินทางจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่นต่างวัฒนธรรม เข้าไปสู่ชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดมาตรฐานในผลิตภัณฑ์ที่จะนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว การจัดเตรียมพื้นที่เพื่อให้บริการ การเกิดขึ้นของกิจกรรมเหล่านี้ซึ่งได้มาจากการพัฒนาทั้งรูปธรรมและนามธรรม ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบกับชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ชุมชนจะได้รับทั้งข้อดี และข้อเสีย ผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น

ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ดี คือทำให้เกิดเครือข่าย เกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้เกิดการสำนึกว่าสิ่งแวดล้อมสำคัญกับมนุษย์ อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ก็ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมลงไปด้วย

ผลกระทบด้านวัฒนธรรม ผลแง่บวก ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนได้รับการเผยแพร่ ชุมชนเกิดความหวงแหน ได้รับการสืบทอด ผลแง่ลบที่ได้จากการท่องเที่ยวก็คือ วัฒนธรรมถูกนำมาจัดฉาก ทำให้เสื่อมศรัทธาคือ

ผลกระทบด้านสังคม ชุมชนหันมาพุดคุยกันมากขึ้น เกิดเครือข่ายเรียนรู้มากขึ้น มีวิถีชีวิตที่เก๋ขึ้น รู้เท่าทันกระแสที่มาจากข้างนอก มากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็มีแรงกดดันจากภายนอกเพิ่มขึ้นด้วย เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจที่จะเข้าไปดำเนินการ

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริม สร้างงานใหม่ เกิดการกระจายรายได้ ในทางกลับกันบางครั้งเศรษฐกิจ ที่เข้ามาก็เอื้อให้เกิดการขัดแย้ง การแข่งขัน การแย่งชิงการใช้ทรัพยากรกันในชุมชน

ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวถือเป็นประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทที่มีข้อจำกัดในด้านของการรับรู้ข้อมูล ข่าวสารขาดช่องทางของการเรียนรู้ โดยยังคงอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ อย่างหนึ่งซึ่งชุมชนจะต้องตระหนักในบทบาท คือ ชุมชนจะต้องเรียนรู้ร่วมกันให้ได้ ตกถึงกันได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความเปราะบาง และพร้อมที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งจากผลประโยชน์ได้ตลอด ถ้าหากชุมชน เอาผลประโยชน์ ผลกำไรที่จะได้มาเป็นที่ตั้ง เหมือนกับหลายชุมชนที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน ชุมชนควรตระหนักว่า การท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น เป็นผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นจากผลของการอนุรักษ์ สืบทอดรักษาไว้ซึ่งมรดกทางธรรมชาติ มรดก ทางวัฒนธรรมเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ แล้ว ถูกนำมาแปลงเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้น การบริโภค การใช้สอยอย่างรู้คุณค่าใช้ประโยชน์ให้ยั่งยืนได้ ชุมชนควรตระหนักไว้เป็นสำคัญ

2.1.4 ทฤษฎีอุปสงค์ของการท่องเที่ยว

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2546) ได้ให้นิยาม “อุปสงค์การท่องเที่ยว ” หมายถึง ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปซื้อสินค้าและบริการ หรือบริโภคผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว หรือจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของตน โดยนักท่องเที่ยวจะต้องมีความต้องการ อำนาจซื้อ และมีความเต็มใจที่จะจ่ายเงินซื้อสินค้าและบริการที่กำหนดในระบะเวลานั้น ๆ โดยปริมาณสินค้าและบริการที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงย่อมหมายถึงการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอุปสงค์การท่องเที่ยว

อุปสงค์การท่องเที่ยวมีความสำคัญ เนื่องจากอุปสงค์การท่องเที่ยวเป็นตัวผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดการซื้อขายของสินค้าทั่วไป และสินค้าท่องเที่ยวอย่างอื่น ๆ โดยเฉพาะธุรกิจย่อยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่น โรงแรม บริษัทนำเที่ยว สายการบิน ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้มีความพร้อมในการเป็นแหล่งการท่องเที่ยวและทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องความสะดวกสบายและสาธารณูปโภคต่าง ๆ จะเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักลงทุนมาลงทุนทางธุรกิจเพิ่มขึ้น ทั้งประชาชน และนักลงทุนต่างก็พยายามให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้นเพื่อผลหารายได้ และรายได้จากการท่องเที่ยวนี้สามารถกระจายไปสู่ผู้ประกอบการธุรกิจย่อยในลักษณะทวีคูณ อันก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้และนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสงค์การท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของสังคมปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอุปสงค์ท่องเที่ยว ได้แก่

- 1) ปัจจัยผลักดัน ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การสร้างบ้านแปลงเมือง การมีรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อาชีพและการมีเวลาว่างเพิ่มขึ้น การพัฒนาทางด้านคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร ตลอดจนการแลกเปลี่ยนด้านต่าง ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์
- 2) ปัจจัยดึงดูด ได้แก่ ความพร้อมของอุปทานการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ราคาการท่องเที่ยว กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

2.1.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ในการศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว และสามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรท่องเที่ยวได้

1. แนวทางเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรให้ความสำคัญกับบทบาทของการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะมีแรงผลักดันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากกิจกรรมนั้น ๆ อำนวยผลกำไรให้ประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนั้น คณะกรรมการของท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่สามารถดำเนินการในการควบคุมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของท้องถิ่นตนเอง Ceballos-Lascurain H. (1991) ได้เสนอแนวทางเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่

1. เปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาเพื่อสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการต่อรอง
2. ให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของโครงการหรือทุกกิจกรรมของโครงการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการจัดการฝึกอบรมเสริมความรู้ให้กับคนท้องถิ่น
3. มีการสร้างส่วนแบ่งให้กับประชาชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของในโครงการของประชาชนท้องถิ่น

4. เชื่อมโยงผลกำไรไปสู่การอนุรักษ์ โดยพยายามให้กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมีการจ้างงานในชนบท และมีการกระจายรายได้ให้ทั่วถึง ซึ่งจะมีผลให้ประชาชนท้องถิ่นเหล่านี้ปกป้องรักษาธรรมชาติและวัฒนธรรมของตน ซึ่งทุกคนจะถือว่าเป็นสินค้านำรายได้และผลประโยชน์มาสู่ตน (อ้าง โดยมนัส 2544: 78-79)

5. การกระจายผลกำไร การออกแบบวางแผนและดำเนินกิจการโครงการการท่องเที่ยว ควรมีการระบุให้ชัดเจนว่า ประชาชนท้องถิ่นจะได้ผลประโยชน์อะไร ผลประโยชน์จะกระจายไปทั่วทุกคนอย่างไร และเป็นระยะเวลานานเท่าใด

6. ระบุผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้เป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการทำ ความเข้าใจกับชุมชนในเบื้องต้น

7. การนำการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชุมชน โดยอาศัยผู้นำการเปลี่ยนแปลงองค์กรหรือนักพัฒนา หรือกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเทคโนโลยีเข้าสู่ชุมชน

8. การดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมใด ๆ ต้องทำความเข้าใจพื้นที่นั้น ๆ เป็นอย่างดี ดั้งนั้นก่อนมีการออกแบบวางแผนดำเนินกิจกรรมใด ควรมีการศึกษาสภาพการณ์ของพื้นที่ ศักยภาพของพื้นที่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากร เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจในการออกแบบวางแผนพัฒนาโครงการได้อย่างเหมาะสม และสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9. การติดตามประเมินผลความก้าวหน้า เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนยุทธวิธี หรือวิธีการดำเนินงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่อาจเปลี่ยนไปนอกจากนั้น หากกิจกรรมที่ดำเนินการแล้วเสร็จเกิดผลกระทบต่อส่วนต่าง ๆ ของชุมชน ก็จะสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการวางแผนปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนโครงการต่อไป (เพิ่ม อ้าง: 80)

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ ด้วยกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม (Pseudo-Participation) ซึ่งมี 2 ระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบได้รับการเลี้ยงดู (Domestication) เป็นการใช้อำนาจและการควบคุม ซึ่งวางแผน ผู้บริหาร อภิสิทธิ์ชนท้องถิ่น นักวิชาการ หรือพวกมืออาชีพทั้งหลายมีอยู่ในมือ เป็นการทำให้เกิดการยอมรับโดยเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบจอมปลอม ในการดึงดูให้ประชาชนยอมตาม ในสิ่งซึ่งบุคคลภายนอกเหล่านี้เห็นดีเห็นควร เพื่อประโยชน์ของพวกเขา มากกว่าที่จะให้สิทธิและอำนาจแก่ประชาชนผู้เข้าร่วม อีกระดับหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมแบบให้ได้รับความช่วยเหลือ (Assistencialism หรือ Paternalism) ซึ่งอำนาจและการควบคุมยังอยู่ในมือของบุคคลภายนอก ประชาชนผู้เข้าร่วม

ได้รับข่าวสารข้อมูล และได้รับการปรึกษาหารือ ได้รับการช่วยเหลือหรือปลอบใจ ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ทำให้ผู้รับเป็นเหมือนวัตถุ ไม่สามารถเข้ามีส่วนร่วมอย่าง แข็งขันใด ๆ ในเรื่องผลประโยชน์

อีกรูปแบบหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) แบ่งได้เป็น 2 ระดับเช่นกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ประชาชนร่วมมือกับบุคคลภายนอก ในการทำกิจกรรมใด ๆ ที่ผลลัพธ์จะกลายเป็นผลประโยชน์ของพวกเขา การตัดสินใจเกิดขึ้นโดยการเสวนาระหว่างบุคคลภายในและบุคคลภายนอก อำนาจและควบคุมของประชาชนได้รับการแบ่งปันตลอดกระบวนการ ระดับที่สอง คือ การมีส่วนร่วมแบบประชาชนมีอำนาจ (Empowerment) ซึ่งเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งประชาชนจะมีศักดิ์ศรีและอำนาจดังกล่าว ประชาชนจะต้องสามารถควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ ในโครงการหรือสถาบัน รวมทั้งกระบวนการตัดสินใจและบริหารจัดการ นำไปสู่การสร้างจิตสำนึก ประชาธิปไตย ความสมานฉันท์ และการเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมควรอยู่ในรูปแบบของ “การกำหนดทางร่วม” กับบุคคลภายนอก ซึ่งประชาชนผู้เข้าร่วมสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นด้วยข้อต่อรองของพวกเขาเอง โดยการเสวนาร่วม ซึ่งเป็นผลมาจากหลักการพื้นฐานของการออกแบบ และวิวิธวิธีในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงเท่านั้นที่ประชาชนจะต้องมีบทบาทในทุกกระบวนการด้วยตนเอง (Deshler and Sock, 1985 อ้างโดยมนัส, 2544: 83-85)

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้สามารถศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ว่าเป็นไปในรูปแบบใด โดยยึดเอาการมีส่วนร่วมที่แท้จริงเป็นที่ตั้ง เพื่อหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่ชุมชนเป็นผู้เลือกและผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ (2544) ทำการศึกษาการจัดการธุรกิจบ้านพักแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ศักยภาพและความพร้อมด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม 2) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการธุรกิจบ้านพักแบบมีส่วนร่วม และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมกับธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม จากผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านแม่กำปองมีศักยภาพและความพร้อมอยู่ในระดับดีทั้งในด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และความสามารถในการเข้าถึง แต่มีข้อจำกัดในด้านศักยภาพที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ ส่วนศักยภาพและความพร้อมของธุรกิจบ้านพักชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการดำเนินงาน การ

มีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวก การให้บริการ ความปลอดภัย และการตลาด อยู่ในระดับที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคอยู่ โดยปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวจะนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วมในหมู่บ้านแม่กำปองต่อไป

พรมมินทร์ พวงมาลา (2545) ทำการศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน หมู่บ้านแม่กำปอง เพื่อให้ชาวบ้านแม่กำปองได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวได้เข้ามาไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ ต้นไม้ ต้นพืชถูกตัด โคนเหยียบย่ำและมีปัญหาการนำวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาในหมู่บ้านชาวบ้านแม่กำปองจึงตระหนักว่าถ้าไม่มีรูปแบบการจัดการที่เป็นกฎเกณฑ์ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ปฏิบัติแล้ว เพื่อให้คนในหมู่บ้านและนักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไปพร้อมๆกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนในชุมชน การวิจัยฉบับนี้ได้แบ่งการศึกษาวิจัยอยู่ 3 ช่วง เป็นระยะเวลา 2 ปี โดยวิธีการจัดกิจกรรมต่างๆในแต่ละช่วง ผลการวิจัยพบว่า สภาวะการณ์ด้านการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้องและชัดเจนขึ้น มีรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นขั้นตอน ชาวบ้านมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตมากขึ้น ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้รับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน มีผลงานของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีแนวทางที่ถูกต้องในการจัดสรรรายได้ให้กับชุมชนและประชาชน หมู่บ้านได้รับการตกแต่งปรับปรุงให้สวยงาม ได้เส้นทางการเดินป่าในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เห็นศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวและองค์ความรู้ของชุมชนในด้านต่างๆ มีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับกลุ่ม

ณัฐฉิย์ ทวีผล (2546) ทำการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนป่าเมี่ยง : กรณีศึกษาบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ประเด็นการศึกษาคือ ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิธีคิดและวิธีการในการบริหารรวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนประสบ และกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัวเพื่อจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการสนทนากลุ่ม พบว่าชุมชนมีการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดมีการจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อสร้างรายได้เสริม สร้างเข้มแข็งแก่ชุมชน ปกป้องรักษาธรรมชาติและวัฒนธรรม ข้อค้นพบที่สำคัญของ

การศึกษานี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่ง ชุมชนบ้านแม่กำปองมีการผสมผสานแนวคิดและแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กระทั่งกลายเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบและกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ประเด็นที่สอง บทบาทของ “ป่าเมือง” ในชุมชนบ้านแม่กำปองได้เพิ่มเติมจากเดิมที่เป็นสินค้าสำหรับบริโภคซึ่งสร้างรายได้หลักแก่ทุกครัวเรือน ให้สามารถเป็นสินค้าสำหรับธุรกิจบริการ ซึ่งสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยได้แก่ ชุมชนควรมีความพยายามจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม มีการเน้นย้ำให้การท่องเที่ยวเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในการสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพในการระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากมุมมองของสมาชิกในชุมชน อันจะนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

ใบชา วงศ์ต๋อย (2546) ทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน : กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาและวิธีการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การดำเนินการให้บริการและการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนในพื้นที่ศึกษา และศึกษาความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เกิดจากการเข้ามาของกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งพัฒนาการตามช่วงเวลาการพัฒนาเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับพื้นที่ภายนอกและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรรูปแบบใหม่ที่เข้าไปยังชุมชนนั้น มีการดำเนินการให้เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำแม่กำปองบริหารจัดการโดยคณะกรรมการ 3 กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการการท่องเที่ยว คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำบ้านแม่กำปอง รายได้ที่ได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งจะนำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ในส่วนของความขัดแย้งพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีทั้งระหว่างชุมชนกับกลุ่มบุคคลระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล และระหว่างกลุ่มบุคคลกับปัจเจกบุคคล โดยสามารถแยกประเด็นความขัดแย้ง 4 ประเด็น ได้แก่ ความขัดแย้งด้านการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ความขัดแย้งด้านวิถีชีวิต ความขัดแย้งด้านแนวคิด และความขัดแย้งด้านผลประโยชน์

สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน (2546) ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านดอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ มีวิธีการศึกษาโดยใช้วิธีสถิติเชิงพรรณนาเพื่อบรรยาย

ผลกระทบของการท่องเที่ยวทั้งทางตรง และทางอ้อม จากการศึกษาพบว่า เมื่อการท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้านคอยปุย ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะนำลักษณะทางวัฒนธรรมของตนมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในการบริโภควัฒนธรรมที่แปลกแตกต่างจากตนเอง นั่นคือ ความเป็นชนเผ่าม้งและยังได้มีการจัดฉากนำเสนอความจริงแท้เพื่อสร้างจุดดึงดูดให้แก่แหล่งท่องเที่ยวคอยปุยอีกด้วย สินค้าทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านคอยปุยมีมากมาย เช่น เครื่องแต่งกาย งานหัตถกรรม ของที่ระลึก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมม้งมิได้นำไปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมทั้งหมด เช่น พิธีศพ สิ่งนี้แสดงว่า ม้งได้ตระหนักว่าสิ่งใดเป็นสินค้าที่ขายได้ และสิ่งใดขายไม่ได้ นอกจากนี้สินค้าวัฒนธรรมที่จำหน่ายอาจเป็นของในชุมชนหรือนำมาจากภายนอกซึ่งผู้ขายได้โยงสินค้านั้นเข้ากับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมม้ง และการนำเสนอความจริงแท้ของการความเป็นม้งภายในหมู่บ้านมิได้ถูกนำเสนอโดยคนม้งเท่านั้น คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้มีการใช้อุปลักษณ์ทางวัฒนธรรมม้งเพื่อวัตถุประสงค์ในการค้าขายเช่นเดียวกับคนม้ง ซึ่งผลกระทบมีทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น การท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีอาชีพมากมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้มากขึ้น มีการขยายตัวด้านการลงทุน มีการสร้างประเพณีประดิษฐ์ มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย มีปัญหาสังคมและปัญหาขยะเกิดขึ้น เป็นต้น

นิรันดร์ บุญเนตร (2547) ทำการศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ในความพร้อมด้านบริบทนิเวศ และกายภาพชุมชน ด้านศิลปวัฒนธรรม และความพร้อมด้านบุคลากรในการมีส่วนร่วมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการอภิปรายกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์สำรวจ และสังเกต เก็บข้อมูลจากคณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้าน ชาวสวนเมี่ยง ชาวบ้านผู้ให้บริการ นักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน และตัวแทนองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน โดยผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านแม่กำปองมีศักยภาพสูงในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน อันเนื่องมาจากชุมชนที่มีความพร้อมพื้นฐานที่สำคัญที่เป็นศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านทั้งในด้านบริบทนิเวศและกายภาพชุมชนอยู่บนภูเขาสูงที่ มีความสมดุลตามธรรมชาติมีทัศนียภาพที่สวยงามของสิ่งแวดล้อม และสามารถท่องเที่ยวได้สะดวกตลอดปี ด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนพบว่าที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และมีคุณค่าตามวัฒนธรรมคนเมืองเหนือที่ดำรงชีพด้วยการปลูกชาเมี่ยงในป่าชุมชนสืบทอดมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมที่หาได้ยากพร้อมกันนั้นชาวบ้านยังสามารถธำรงรักษาป่าชุมชนของตนเองได้อย่างสมบูรณ์และต่อเนื่อง การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการบริหารกิจการการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของตนเองทั้งหมดได้อย่างเหมาะสมกับ บริบทท้องถิ่นของตน ศักยภาพ การจัดการท่องเที่ยวทั้ง 3 ด้านที่ศึกษาค้นพบนี้เป็นพื้นฐานสำคัญซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของหมู่บ้านสามารถดำเนินต่อไปอย่างมีคุณภาพ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved